

I. Економски движења во Светот

1.1. Развиени економии и земји во развој

По економските кризи во Азија, Русија и Бразил во 1997 и 1998 година, кои се закануваа да прераснат во глобална финансиска криза, во 1999-та година дојде до консолидирање на светските финансиски пазари и на светската економија. Таа оствари пораст од 3,0%¹, што е за 0,5 процентни поени над стапката на пораст во 1998 година, но и за околу 1,0 процентен поен под просечната стапка на растеж за 1990-тите години. Заздравувањето на светската економија во 1999 година беше поддржано од зајакнатата домашна побарувачка и задржувањето на инвестициите на релативно високо ниво. Главен двигател на порастот на светската економија претставуваше американската економија. Така, и во 1999 година се задржа асиметричниот распоред на економскиот растеж меѓу поодделни развиени земји, без притоа да дојде до позначајни промени кај соодветните стапки на невработеност. Истовремено, високиот пораст на цената на суровата нафта и на останатите суровини на светските пазари во втората половина од 1999 година не предизвика позначајни инфлаторни притисоци кои би ја нарушиле постигнатата ценовна стабилност.

Табела 1

Одредени макроекономски индикатори - развиени земји и земји во развој -

	БДП (реален пораст во %)			Инфлација (пораст на цени на мало во %)			Стапка на невработеност (во %)			Тековна сметка на биланс на плаќања (во милијарди САД долари)		
	1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999
Светска економија	4,2	2,5	3,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Развиени земји	3,2	2,2	2,8	2,1	1,5	1,4	6,8	6,7	6,5	81	37	-77
САД	3,9	3,9	3,7	2,3	1,6	2,2	4,9	4,5	4,3	-144	-221	-316
Европска Унија	2,6	2,7	2,0	1,8	1,4	1,3	10,4	9,6	9,1	122	87	59
Германија	1,8	2,3	1,4	1,5	0,6	0,4	9,9	9,4	9,1	-1	-4	0
Франција	2,3	3,2	2,5	1,3	0,7	0,5	12,5	11,6	11,3	39	41	37
Италија	1,5	1,3	1,2	1,7	1,7	1,5	11,7	11,8	11,7	33	20	19
Грција	3,2	3,7	3,3	5,4	4,5	2,3	10,3	10,1	10,3	-3	-3	-3
Јапонија	1,4	-2,8	1,0	1,7	0,6	-0,4	3,4	4,1	5,0	94	121	143
Земји во развој	5,8	3,2	3,5	9,2	10,3	6,7	-	-	-	-62	-77	-56

Извор: IMF World Economic Outlook, Октомври 1999

Предводени од економскиот растеж во САД, излегувањето на јапонската економија од рецесија и успешната макроекономска стабилизација во земјите од источна Азија, групацијата на развиени земји во 1999 година оствари стапка на економски растеж од 2,8%, што е за 0,6 процентни поени над регистрираната во 1998 година. Притоа, стапката на пораст на домашната побарувачка, како резултат на поволните движења во САД и Јапонија се зголеми за 1,0 процентен поен и достигна 3,5%. И покрај зголемената побарувачка, стапката на инфлација во развиените земји остана речиси непроменета во однос на 1998 година и изнесуваше 1,4%. Зголемената стапка на економски растеж кај развиените земји доведе до благо намалување на стапката на невработеност, која се сведе на нивото од 6,5%.

¹ Проценка, WEO, Октомври 1999.

Групацијата на развиени земји има големо значење за македонската економија, со оглед на тоа што во овие земји во 1999 година се пласираше 60,2% од извозот на македонски стоки. Притоа, како резултат на географската поставеност, од групацијата развиени земји, Република Македонија има најразвиени економски односи со земјите од Европската Унија (ЕУ), чиј удел во македонскиот извоз на стоки во 1999 година изнесува 44,7%. Стапката на економски растеж во ЕУ во 1999 година изнесуваше 2,0%, односно е за 0,7 процентни поени пониска отколку во 1998 година, што делумно може да се објасни со намалената домашна побарувачка. Стапката на инфлација во ЕУ во 1999 година изнесуваше 1,3%, со што продолжи трендот на нејзино намалување. Како и во претходните години, и во 1999 година најсериозен проблем за земјите од ЕУ претставува невработеноста. Иако стапката на невработеност се намали за 0,5 процентни поени во однос на 1998 година, таа се задржа на високо ниво од 9,1%.

Во евро-зоната², стапката на економски растеж беше минимално повисока и изнесуваше 2,1%. Во првата година од своето работење, Европската Централна банка успеа да ја оствари својата главна цел, односно во евро-зоната беше задржана ценовната стабилност, при што стапката на инфлација се сведе на 1,0%. Стапката на невработеност во евро-зоната се намали за 0,6 процентни поени во однос на 1998 година и на крајот на 1999 година изнесуваше 10,3%.

Од земјите на Европската Унија, Република Македонија има најразвиени економски односи со Германија, Грција и Италија, што е видливо преку учеството на овие три земји во надворешно-трговската размена на Република Македонија (30,6% од вкупната размена на стоки со странство). Во 1999 година, Германија, како земја во која се пласира 21,4% од македонскиот извоз на стоки, оствари стапка на економски растеж од 1,4%, што е за 0,9 процентни поени под остварената во 1998 година. Притоа, инфлацијата во Германија се сведе на 0,4%, а стапката на невработеност изнесуваше 9,1%, што во споредба со 1998 година претставува намалување за 0,2, односно за 0,3 процентни поени. Во Грција, која апсорбира 7,2% од македонскиот извоз, во 1999 година стапката на реален пораст на бруто домашниот производ (БДП) изнесуваше 3,3%, односно беше за 0,4 процентни поени пониска во однос на 1998 година. Истовремено, дојде до значајно редуцирање на стапката на инфлација која се сведе на 2,3%, што е за 2,2 процентни поени под стапката на инфлација во 1998 година. Невработеноста во Грција во 1999 година се зголеми за 0,2 процентни поени во однос на 1998 година, и достигна 10,3%. Стапката на реален пораст на БДП во Италија, во која се пласира 5,9% од извозот на македонски стоки, во 1999 година изнесуваше 1,2%, што е најниска стапка во рамките на Европската Унија и во однос на 1998 година таа е речиси непроменета. Стапката на инфлација од 1,7% во 1998 година се сведе на 1,5% во 1999 година, а невработеноста изнесуваше 11,7%, што е една од највисоките стапки во Европската Унија.

Дел од главните индустриски гранки во Република Македонија, како на пример текстилната и металургијата, во голем обем се потпираат врз пласманот на своите производи во САД, од каде што произлегува економската важност на САД за Република Македонија. Учеството на САД во вкупниот извоз на македонски стоки во 1999 година изнесуваше 11,4%. Во 1999 година, стапката на реален пораст на БДП во САД изнесуваше 3,7%, што претставува продолжување на импресивната експанзија на американската економија, поттикната од високата домашна побарувачка и зголемената продуктивност. Притоа, стапката на инфлација достигна 2,2% (наспроти 1,6% во 1998 година), а стапката на невработеност се сведе на 4,3%, што е под стапката која се сметаше за природна стапка на невработеност во САД.

² Земјите членки на Европската Монетарна Унија

По период од шест години (1993 - 1998) во кој развиените земји остваруваа суфицит на тековната сметка од билансот на плаќања, во 1999 година тие регистрираа дефицит во износ од 77 милијарди САД долари. Дефицитот е последица на драстично зголемениот дефицит на САД, кој во 1999 година изнесуваше 316 милијарди САД долари, наспроти минатогодишните 221 милијарди САД долари. Истовремено, на својата тековна сметка од билансот на плаќања, Јапонија и Евро-зоната остварија суфицит во износ од 143 милијарди САД долари и 80 милијарди САД долари, соодветно.

Во 1999 година, макроекономските перформанси на земјите во развој продолжија да се подобруваат. Тоа се должи на имплементирањето стабилизациони програми во овие земји, порастот на цената на нафтата и цените на суровините, што претставуваат значајни извозни производи за земјите во развој. Тоа резултираше со стапка на економски растеж во овие земји од 3,5% во 1999 година, што е за 0,3 процентни поени повеќе во споредба со 1998 година. Притоа, во рамките на групата земји во развој, највисок реален пораст на БДП остварија азиските земји, предводени од Кина и Индија. Во 1999 година тие остварија економски растеж од 5,3%, што претставува зголемување за 1,6 процентни поени во однос на 1998 година. Најниска стапка на пораст на БДП кај земјите во развој остварија земјите од Западната Хемисфера (Средна и Јужна Америка), поради ниската стапка на пораст во Бразил, односно консолидирањето на економската состојба по кризата во 1998 година. Просечната стапка на инфлација во земјите во развој во 1999 година изнесуваше 6,7%, што претставува значајно редуцирање во споредба со нивото од 10,3% во 1998 година.

1.2. Земји во транзиција

Во 1999 година, значењето на земјите во транзиција за Република Македонија остана речиси непроменето во однос на 1998 година. Имено, учеството на овие земји во надворешно-трговската размена на Република Македонија се намали за 0,5 процентни поени и се сведе на 40,8%. Притоа, на овие пазари во 1999 година се пласираа 36,2% од вкупниот извоз на македонски стоки. Во споредба со 1998 година тоа претставува зголемување на учеството за 1,0 процентен поен. Учеството на земјите во транзиција во македонскиот извоз се очекува понатаму да се зголеми со позитивните ефекти од договорите за слободна трговија со некои од земјите во транзиција на кои се работеше во 1999 година. Значењето на земјите од транзиција, без земјите од поранешната СФР Југославија, за Република Македонија во 1999 година се намали, што е видно преку намаленото учество на овие земји на страната на извозот на Република Македонија за 2,0 процентни поени во однос на 1998 година, со што во 1999 година тоа се сведе на 6,3%. Сепак, и покрај релативно помалото значење на овие земји за македонската економија, нивните остварувања во 1999 година претставуваат релевантна споредбена основа за перформансите на македонската економија.

Во 1999 година, просечната стапка на реален пораст на БДП во земјите во транзиција беше позитивна и изнесуваше 0,8%, наспроти падот од 0,2% регистриран во 1998 година. Ваквиот пресврт се должи на консолидирањето на состојбите во Русија и нејзините соседи кои беа најмногу погодени од кризата во Русија во 1998 година. Истовремено, дојде до зголемување на просечната стапка на инфлација за цели 18,0 процентни поени во однос на 1998 година, при што таа достигна 39,0%. Сепак, нарушувањето на ценовната стабилност не е појава присутна во сите земји во транзиција, туку се должи на нарушувањата во само неколку земји, пред се во Белорусија и Русија. Дефицитот на тековната сметка од билансот на плаќања на земјите од транзиција во 1999 година се сведе на 16 милијарди САД долари, односно

7,8% од БДП, што претставува пад за 2,9 процентни поени во однос на претходната година. Во споредба со 1998 година, дефицитот на тековната сметка во 1999 година е понизок за 9 милијарди САД долари, или за 35,9%. Тоа во најголема мерка се должи на остварениот суфицит во Русија.

Земјите од оваа групација кои имаат релативно поголемо значење за Република Македонија, односно земјите од Централна и Источна Европа (не вклучувајќи ги Белорусија и Украина) во 1999 година остварија просечна стапка на реален пораст на БДП од 1,7%, што е за 0,6 процентни поени под остварената во 1998 година, но и за 1,0 процентен поен под стапката на реален пораст на БДП во Република Македонија. Иако беа создадени предуслови и за поинтензивен реален пораст на БДП во 1999 година, војната во СР Југославија, забавениот економски растеж во Европската Унија и контракцијата на извозот во Русија, го ограничија економскиот раст во земјите во транзиција.

Табела 2

Селектирани макроекономски индикатори
- земји во транзиција -

	БДП (реален пораст во %) ¹			Инфлација (во %) ¹			Салдо на тековна сметка на биланс на плаќања (% од БДП) ²		
	1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999
Земји во транзиција	2,2	-0,2	0,8	28,0	21,0	39,0	-8,7	-10,7	-7,8
Централна и Источна Европа Земји за влез во ЕУ	3,6	2,4	1,7	39,0	15,0	9,0	-6,4	-6,6	-6,5
Полска	6,9	4,8	3,5	15,0	12,0	7,0	-3,1	-4,5	-5,5
Унгарија	4,6	5,1	3,0	18,0	14,0	9,0	-2,1	-4,8	-5,4
Чешка	0,3	-2,3	0,0	8,0	11,0	3,0	-6,1	-1,9	-1,1
Словенија	4,6	3,9	3,5	8,0	8,0	5,0	0,2	0,0	-0,7
Естонија	10,6	4,0	0,0	11,0	8,0	4,0	-12,1	-9,2	-6,3
Бугарија	-7,0	3,5	0,0	1.082,0	22,0	-1,0	4,3	-2,3	-5,7
Романија	-6,9	-7,3	-4,0	155,0	59,0	40,0	-6,2	-7,9	-7,0
Словачка	6,5	4,4	1,8	6,0	7,0	9,0	-10,0	-10,0	-5,2
Литванија	7,3	5,1	0,5	9,0	5,0	2,0	-10,2	-10,1	-5,2
Латвија	6,5	3,8	2,0	8,0	5,0	2,0	-6,1	-11,1	-8,0
Останати земји									
Хрватска	6,5	2,3	-0,5	4,0	6,0	4,0	-12,0	-7,1	-6,8
Македонија ³	1,5	2,9	2,7	4,4	0,8	-1,1	-7,4	-8,5	-3,9

Извор:

1/ IMF World Economic Outlook, Октомври 1999

2/ EBRD Transition Report 1999

3/ Податоци од институции на Република Македонија

Просечната стапка на инфлација во земјите во транзиција од Централна и Источна Европа (без Белорусија и Украина), од 15,0% во 1998 година, се сведе на 9,0% во 1999 година, при што беше регистрирано забрзување на инфлацијата само во две земји (Словачка и Молдавија). И покрај редуцирањето на просечната стапка на инфлација во овие земји, таа и натаму е далеку над соодветната во Република Македонија.

Дефицитот на тековната сметка на билансот на плаќања на земјите од Централна и Источна Европа (без Белорусија и Русија) во 1999 година во просек изнесуваше околу 6,5% од БДП на земјите во транзиција, што претставува минимално редуцирање од минатогодишните 6,6%. Дефицитот на тековната сметка на билансот на плаќања на Република Македонија во 1999 година се сведе на 3,9% од БДП, и е под просекот за транзиционите економии.

Дефицитот на тековната сметка на билансот на плаќања кај земјите во транзиција ја рефлектира нивната потреба од странски финансиски средства за

финансирање на засилената инвестициона активност, која е потребна за да се редуцира јазот со развиените економии. Во услови на релативно ниско домашно штедење, значаен извор за средства за земјите во транзиција се странските директни инвестиции. Во 1999 година тие достигнаа 24 милијарди САД долари (во просек околу 1,5% од БДП на земјите во транзиција), што е за 2 милијарди САД долари, односно за 9,1% повеќе во однос на претходната година. Притоа, постојат големи разлики во дистрибуцијата на странските директни инвестиции помеѓу поодделните земји во транзиција, при што тие се највисоки во најнапредните земји во транзиција. Во Република Македонија, странските директни инвестиции во 1999 година изнесуваа 26 милиони САД долари, односно околу 0,7% од БДП.

Република Македонија, во однос на европските интеграциони процеси во 1999 година, не беше вклучена во групата земји од централна и источна Европа кои се во понапредна фаза од процедурата за влез во ЕУ (т.н. земји за влез во ЕУ). Меѓутоа, набљудувано исклучиво од аспект на претходно утврдените квантитативни критериуми за конвергенција, во 1999 година Република Македонија ги задоволи истите, што не е случај со сите земји од групата "земји за влез во ЕУ".

Табела 3

- утврдени критериуми за влез во ЕМУ и остварување во Република Македонија -

Критериуми за конвергенција	Утврдени вредности од ЕУ	Република Македонија	
		1998	1999
Ценовна стабилност	најмногу 1,5 п.п. над просекот на трите земји со најниска инфлација (во 1999 година = 2,7%)	0,8%	-1,1%
Буџетски дефицит	да не е повисок од 3% од БДП	1,8%	1,5%
Висина на јавниот долг	да не е повисок од 60% од БДП	47,7%	51,0%
Просечна долгорочна каматна стапка	најмногу 2 п.п. над просекот на трите земји со најниска каматна стапка (во 1999 година = 5,8%)	не постои споредлива каматна стапка	не постои споредлива каматна стапка
Каматна стапка на кредити одобрени на компаниите	6,7%	20,47%	19,98%
Девизен курс	најмалку две години да биде во МДК (ERM), без поголеми тензии или девалвации	1 ДЕМ = 31,0 МКД (од 09.07.1997 година)	

Заклучокот дека Република Македонија веќе ги исполнила условите за прием во Европската Монетарна Унија, само поради задоволување на квантитативните критериуми за конвергенција, би бил преуранет и невалиден. На Република Македонија ѝ претстои процес на структурни економски реформи со што би се обезбедила конвергенција на македонската економија со перформансите на земјите од ЕУ како и процес на хармонизација на законската регулатива со соодветната на ЕУ.